

Introduktion

Det var som om Arktis blev genopdaget i offentlighedens bevidsthed i 2007. Arthur Chilingarovs spektakulære nedsætning af et flag på havbunden under en russisk ekspedition til Nordpolen repræsenterede et mediemæssigt billedmoment, som synliggjorde den stigende politiske interesse for Arktis. Den øgede opmærksomhed skyldes en kombination af tre ting: For det første smelter isen ved Nordpolen, og den smelter hurtigere end tidligere forudsat. Derved lettes adgangen til Arktis. For det andet publicerede U.S. Geological Survey estimater over olie- og gasforekomster i starten af indeværende årti, som antyder, at Arktis gemmer på forholdsvist store olie- og gasforekomster. For det tredje giver FNs Havretskommission kyststater mulighed for at udvide deres juridiske kontinentsokkel (dvs. det havområde, hvor de har ret til undergrundens ressourcer). Internationalt afspejles interessen i Arktis i en række mere eller mindre videnskabelige publikationer indenfor de seneste år som har beskrevet det politiske spil om Arktis.¹ Indenfor Rigsfællesskabet er kombinationen af disse tre faktorer gjort yderligere interessant af spillet mellem Grønland og Danmark om udøvende og lovgivende kompetencer og spørgsmålet om grønlandsk selvstændighed. De tre førstnævnte faktorer gør, at det arktiske område er blevet mere økonomisk interessant for både stater og store virksomheder; at det er blevet mere tilgængeligt, og at territorialkrav og mere konventionel geopolitik i stor udstrækning er blevet sat på dagsordenen igen.

Politisk organisatorisk er det arktiske område kendetegnet ved at have et meget lavt befolkningstal (ca. 4 millioner) i forhold til den geografiske udstrækning (ca. 30 millioner km²). Antallet af anerkendte stater (Canada, USA, Rusland, Sverige, Norge, Island, Finland og Danmark med Færøerne og Grønland) er næsten det samme som de seks organisationer, der repræsenterer regionens oprindelige folk i Arktisk Råd: Aleut International As-

sociation (AIA), Arctic Athabaskan Council (AAC), Gwich'in Council International (GCI), Inuit Circumpolar Council (ICC), Saami Council, og Russian Arctic Indigenous Peoples of the North (RAIPON). Erhvervslivet i Arktis består i stor udstrækning af store virksomheder som mineselskaberne Teck Cominco og Norilsk Nickel, olie/gas selskaberne Gazprom, LUKOIL, Chevron, Shell, Exxon, Total, Statoil, og det skotske Cairn Energy, som skabte store overskrifter i efteråret 2010 på grund af oliefund vest for Grønland. Herudover holder shippingindustrien et vågent øje med muligheden for at bruge Nordøst- og Nordvestpassagen som transit til Asien og derved reducere transportomkostninger betydeligt. I 2010 stod det danske Nordic Bulk Carriers A/S bag første ikke-russiske kommercielle gennemsejling af Nordøstpassagen.

Kombinationen af store erhvervsspillere, få stater, oprindelige folk og et sårbart klima gør Arktis til en usædvanlig politisk scene. Overordnet har den nævnte udvikling fremhævet fire problemfelter: Bæredygtig udvikling i en sårbar region som indtil for nylig kun i ringe grad har været udsat for menneskelig aktivitet med forurening til følge; oprindelig folks rettigheder især vedrørende suverænitets spørgsmål og brugsret til jorden/havet/isen; styring (governance) af sikkerhed (militær og energi) og erhvervsinteresser; og endelig suverænitets spørgsmålet som ikke kun drejer sig om kontrol over territorier og transportruter men også om oprindelige folks status i arktisk politik. Alle artiklerne i dette temanummer berører disse emner i forskellig udstrækning. Og spejlende det danske perspektiv, spiller forholdet mellem Grønland og Danmark en særlig rolle i flere af bidragene.

Hannes Gerhardt lægger ud med at diskutere suverænitetsbegrebet i relation til Inuits forhold til de arktiske stater. Gerhardt analyserer både Inuit Circumpolar Council og Grønlands stilling i forhold til suverænitets spørgsmålet og argumenterer for, at der er ved at udvikle

sig en spænding mellem de to. Hvor ICC's krav på en særstatus hviler på en opfattelse af Inuit som et kollektiv, der går imod en øget territorialisering af Arktis, ligger den grønlandske position i højere grad i forlængelse af en statslignende suverænitetst forståelse. Gerhardt konkluderer, at vi som udenforstående observatører ikke skal være fordømmende overfor denne tilsyneladende inkonsistens.

Grønlands status er også temaet for det næste bidrag. **Ulrik Pram Gad, Ida Hannibal, Kristine Holst & Rebecca Adler-Nissen** præsenterer en analyse af de ønsker, EU-medlemslandenes ikke-suveræne Oversøiske Lande og Territorier (OLT) har til deres status. Artiklen argumenterer for, at den normale strategi fulgt af OLT er et forsøg på at positionere sig i en postkolonial relation, hvor EU har et historisk betinget og asymmetrisk ansvar for OLTs velstand uden at forpligte OLT til gensidig ansvar. I den sammenhæng repræsenterer Grønland en undtagelse, idet Grønland positionerer sig som en mere ligeværdig partner med noget at tilbyde EU. Til gengæld forventer Grønland modydelse fra EU. Som sådan bekræfter artiklen Gerhardts argument om, at Grønland søger mod en statslignende status i international politik. Pointen er, at de nye forestillinger om ressourcerne i Arktis spiller en afgørende rolle for ligeværdigheden.

Morten Larsen Nonboe angriber et klassisk sikkerhedspolitisk tema: Hvad vil Rusland i Arktis? Nonboe præsenterer en analyse af Ruslands udenrigspolitik med henblik på at svare på, om Rusland er det, der kaldes en „status quo power“ eller en „revisionist power“. Med andre ord er spørgsmålet, om Rusland agerer indenfor det eksisterende politiske systems logik ved at holde sig til international lov og multilaterale aftaler, eller om de søger at ændre systemet for at styrke deres position? Artiklen tester eksisterende teorier gennem casestudier for at give et bud på spørgsmålet, og resultatet er en balanceret syntese, som giver et nyt blik på Ruslands rolle.

Udsigten til øget olie- og gasaktivitet som følge af et isfrit Arktis, har fået sat miljøspørgsmålet på den politiske dagsorden. **Aase Refsnes'** artikel ser på hvilke styringsmekanismer, der kan anvendes for at beskytte det sårbare arktiske miljø. I forskningskredse har der været

en tendens til at betone vigtigheden af formelle multiaktørsamarbejder. Det kunne i Arktis fx være et formaliseret samarbejde mellem Arktisk Råd og de store private aktører i olie- og gasindustrien. Imidlertid finder artiklen, at der ikke er noget sådant formaliseret samarbejde. Derimod præger uformelle samarbejder mellem aktørerne miljøstyringen i området. Det tvinger os til at overveje, om global governance på miljøområdet nødvendigvis må være baseret på formelt samarbejde.

Temanummeret afsluttes med to artikler, der fokuserer på geopolitik. **Henrik Gutzon Larsen** præsenterer en generel kritik af geopolitikens renæssance i studiet af global politik. Hvor Larsen er positiv overfor det øgede fokus på geografiens rolle, kritiserer han den manglende refleksion blandt politiske analytikere over, hvad geografi er, og hvilken rolle den spiller for politik. Larsen skitserer geopolitikens historie og vender herefter blikket mod rumbegrebet, som indenfor geografien har haft en langt mere kompleks og nuanceret historie end det, der er slået igennem indenfor International Politik.

Rumbegrebet er ligeledes omdrejningspunkt for **Jeppe Strandsbjergs** artikel. Han argumenterer for, at geopolitik ikke kun handler om konflikt mellem stater, men i lige så høj grad handler om at etablere en bestemt rumlighed, som spiller sammen med en bestemt måde at organisere samfund på. Ved at introducere begrebet kartopolitik fokuserer Strandsbjerg på betydningen af videnskabelig praksis, som skal danne grundlag for en suverænitetst afklaring på basis af FN's Havretskonvention. Denne kombination af folkeret, videnskabelig praksis og ideen om kontinentalsokkelen som en naturlig grænse gør det muligt for stater at afklare suverænitetsspørgsmål gennem videnskab og samarbejde, men samtidig er denne cocktail med til at undergrave en alternativ rumlighed, som traditionelt har været associeret med Inuits livsform.

Nummeret afsluttes med tre boganmeldelser.

God læselyst.

Ulrik Pram Gad, Jesper Schlæger &
Jeppe Strandsbjerg
Temaredaetører

Noter

1. Et lille udvalg skal nævnes: Richard Sale & Eugene Potapov (2010): *The scramble for the Arctic: ownership, exploitation and conflict in the far north*. London, Frances Lincoln, Barry Scott Zellen (2009): *On Thin Ice: the Inuit, the State, and the challenge of Arctic Sovereignty*. Plymouth, Lexington Books, og Charles Emmerson (2010): *The Future History of the Arctic*. New York, PublicAffairs.